

Matti Pohto.

Satavuotismuisto.

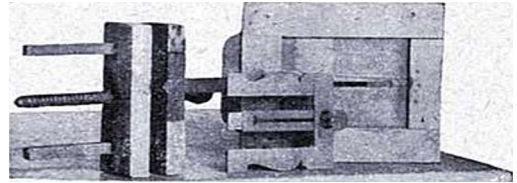
Suomen Kuvalehdelle kirjoittanut E. N. Setälä.

Sata vuotta sitten, 7 p. maalisk. 1817, syntyi Etelä-Pohjanmaalla, Pohdon talossa Lahden kylässä Ylistaron kappeliseurakuntaa ja Isonkyrön pitäjätä poika, joka ristittäessä sai nimen Matti. Isä, Iisakki Jaakonpoika, ja äiti, Helena Antintytär, olivat silloin Pohdon perintö-talon omistajia, ja tämän talon nimen mukaan käytti kertomuksemme sankari nimeä *Matti Pohto*.

Matti poika oli pienestä pitäen kovin matkustushaluinen. Ensimmäisen matkayrityksensä hän teki jo viisivuotiaana. mutta matka päättyi lyhyeen, sillä »peräänkuuluttaminen» palautti pienen matkalaisen. Mutta viittä kuutta vuotta myöhemmin matkustelu tuli pakolliseksi: vanhemmat hävisivät talostaan, ja kymmenvuotiaan oli itse hankittava elatuksensa kesät paimenessa käyden, talvet mieroa kiertäen. Kerjuumatkat, jotka aluksi käsittivät vain kotiseutujen lähistöjä, ulottuivat aikaa myöten yhä laajemmalle, toisiin lääneihinkin. Matkoillaan Pohto monestikin tekeytyi mykäksi siten herättääkseen suurempaa sääliä ilmiisissä.

Tännuoisella kulkutiellä Matti Pohto v. 1833 Perniön pitäjässä kirjattomana vangittiin sekä passitettiin Turun liimaan, ja sieltä, kovasta taudista toivuttuaan, Helsingin vankilaan. Täällä hän sai istua koko seuraavan talven, kunnes vihdoinkin saatiin »kuuromykan» kotiseutu tietää, ja hänet kesällä 1834 palautettiin kotipaikoille. Kotimatkan aikana mykkä kerran epähuomiossa unohti osansa: hän tuli puhuneeksi pari sanaa. »Nyt oli mykkämme pahassa pulassa» — sanoo eräs hänen elämänavaiheittensa kertoja (O. Blomstedt) — »ei kuitenkaan pahemmassa kuin että siitä leikkiä lyöden selvisi. Niinkuin muka kevään lempi lintujen talven alla jäähmettyneet kielet sulattaa suloisiin sirkutuksiin, niin oli hänellekin nyt käynyt.»

Matti Pohdolla oli kahdeksastoista vuosi kulumassa, ja oli siis jo kiire päästä käymään vielä suorittamaton rippikoulu. Saattaisi ehkä luulla, että maankiertäjältä olisi tätä varten tarpeellinen lukutaito jäänyt hankkimatta, mutta eipä niinkään. Äiti oli aikoinaan opettanut

Kirjansitojahöylä.

(S. H.)

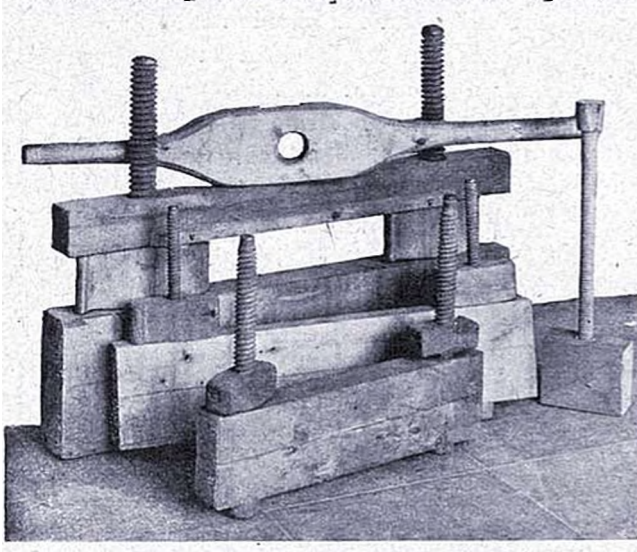
Matille kirjaimet sekä ohjannut häntä lukemaan aapiskirjaa ulkoa ja sisältä, ja Matti »oliki niin mieltynyt lukuun» — mainitakseni edelleen O. Blomstedtin sanoja— »että kernaasti kävi lukukinkereillä taitoansa näyttämässä, jota huonolukuiset lapset tavallisesti pelkäävät kuin kuolemaa. Ei siinä kyllä. Hän vähäksyi kuulustusta oman kylänsä kinkereillä ja hypäten pappien re'en-kannoille seurasi hän usein heitä muihinkin lukusioihin, joissa välistä raha-äyrinki pistivät tämän lystillisen poi'an pivoon. Kuin hänellä pienestä lapsesta oli tällainen perustus lu'ussa, niin rippikoulusta ei ollutkaan sen vaikeampaa vastusta, kun että seuraavana kesänä ensi kerran pääsi Herran pyhälle ehtoolliselle.»

Kovat kokemukset eivät olleet vieneet Matilta vaellushalua. Hän läksi syksyllä rippikoulun käytyään uudelle matkalle — tällä kertaa ei kerjäläisenä, vaan kirjakauppijana, arkkiveisujen ja kirjasten myöskentelijänä. Mutta taaskin passiton mies otettiin kiinni ja lähetettiin aluksi Turkuun ja sitten Vaasan lääninhallituksen huostaan saatuaan kuritusta irtolaisuudesta.

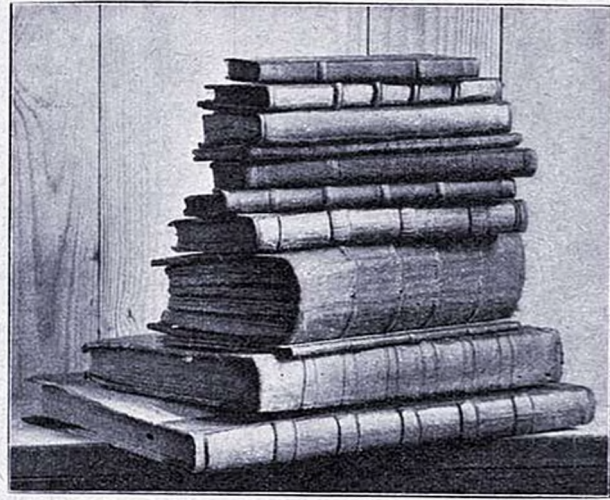
Matti Pohdon »nuhteeton maine ja viattomat aikeet» tulivat kuitenkin vähitellen tunnetuiksi: hän sai asianomaiset matkapaperit ja saattoi nyt jatkaa elinkeinonsa harjoittamista. Koska kirjakauppa yksinään ei lyönyt leirille, niin Matti Pohto tähän ammattiin yhdisti kirjansitoma-ammatin. Matti Pohdon varsinaisena kotina oli nyt maantie, jota myöten hän astui talvisin kelkka perässä, kesäisin laukku selässä.

Matti Pohdon ammattitaito kirjansitomisessa ei tosin kehittynyt sellaiseksi kuin vanhempien tai uudempien aikojen korusitojain, mutta hän teki lujaa työtä, jolle »kaupunginmestarien» työ ei helposti vedä vertoja, ja mikä vielä huomattavampi, hän teki työnsä erinomaisella tarkkuudella ja varovaisuudella, niin että kaikki, mitä kirjassa oli säilytettävää, todellakin sidottaessakin säilyi, yhdenkään kirjaimen katoamatta tai peittymättä.

Todennäköisesti juuri tämä kirjojen säilytystoimi hänessä herätti rakkauden kirjoihin, »bibliofiili»-harrastuksen. V:sta 1838 Matti Pohto alkoi kerätä vanhoja kirjoja ja tämä työ tulikin sitten hänen elämänharrastukseksi. Hän matkusti maan ristin-rastin keräillen kirjoja lakkaamatta, työpalkaksi sitomisesta hän monesti otti vanhoja kirjoja tai yksinäisiä lehtiä niistä, niitä hän vaihti itselleen kaupattavillaan kirjasilla, eikä siinä kyllä: hän matkusti pitkät matkat tavataksaan jonkun harvinaisen kirjan tai vaikkapa vain yksinäisen lehden, joka puuttui hänen omistamastaan kappaleesta, panipa tätä varten vielä viimeiset rahansakin menemään,

(S. H.) Matti Pohdon kirjansitomeuvot.

Matti Pohdon sitomia kirjoja suomalaisen seminaarin kirjastosta (ent. Emanuel Kanajärven kirjastosta).

(S. H.)

jos tarvittiin. »Millä harttaudella hän pyytää kirjojansa täysinäisiksi», sanoo eräässä 1848 vuoden »Suomettaressa» hänestä julkaisemassaan kirjoituksessa Antero Warelius, »näkyy siitäkin, että erästä Kristiina Kuningattaren kuvasta, joka on ollut 1642-vuotisen Piilian alvussa mutta puuttui siitä kappaleesta, joka hänellä oli, maksoi koko hopia ruplan, vaikka kuva itsessään ei olisi kopeekankaan arvoinen». Tämä kuva, joka puuttuu yliopistonkirjastonkin kappaleesta ja joka nyt kaunistaa yliopiston Suomalaisen seminaarin kappaletta, on jäljennettyä tämän »Suomen kuvalehden» vihon kansilehdellä; täytynee vain sanoa, että Matti Pohto ilmeisesti ymmärsi tämän harvinaisuuden arvon paremmin kuin Antero Warelius, joka sen arvioi tuskin kopeekankaan veroiseksi.

Useista kirjanrepealeista täten Pohto monesti saattoi yhdeksi siteeksi sitoa täydellisen kappaleen. Pääkortteerinsa hänellä oli yhteen aikaan Isossakyrössä, eräässä ullakkokamarissa, jossa hän satoi kirja-aarteitaan, toisinaan taas Hämeessä Kalvolan pitäjän metsäkulmalla sijaitsevassa Kanajärven talossa, jonka valistunut isäntä Emanuel Kanajärvi oli Pohdon hengenheimolainen. Kanajärvi oli kuitenkin enemmän kirjallisuuden lukija kuin kerääjä; häneltä jälkensä jäänyt arvokas kirjasto, joka v. 1907 Kanajärven perillisiltä ostettiin yliopiston suomalaisen seminaarin omaisuudeksi, lienee pääasiallisesti ollut Pohdon kokoama.

Isonkyrön rovasti C. Hällfors antoi tästä merkillisestä miehestä tiedon valtioneuvos F. W. Pippingille, joka paraikaa valmisteli luetteloa »suomeksi prantätystä kirjoista», ja Pohto tulikin tässä työssä erinomaiseksi avustajaksi. Pippingin luettelon painatusta hän seurasi koko ajan korrehtuuriarkeista antaen tähän teokseen, kirjoitustaidon puutteen vuoksi, omat lisänsä pääasiallisesti »luonnossa»: hän kävi nimittäin kerran kahdesti vuodessa Helsingissä näyttämässä Pippingille kirjoja, joita tämä ei ensinkään tuntenut tai joita koskevissa tiedoissa korrehtuureissa oli virheitä.

Viimeisen kerran Pohto kävi Helsingissä 1857 juhanuksen aikaan, jolloin Pippingin luettelo oli miltei valmiina. Silloin Pohto oli päättänyt tehdä matkan Viipurin läänin eteläosiin ja Inkerinmaalle, jotka häneltä vielä olivat jääneet käymättä; samalla hän toivoi Helsingistä saamansa suosituskirjan avulla pääsevänsä näkemään itse Pietarin Keisarillista kirjastoa. Mutta silloin hä-

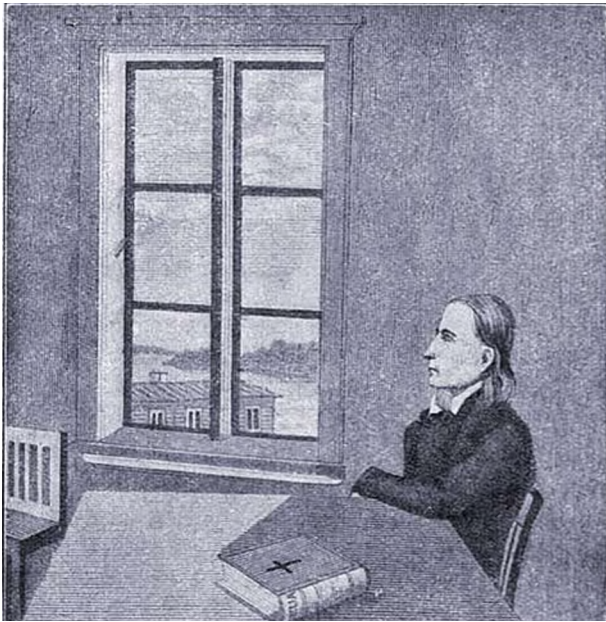
net Nuoran kylässä Viipurin pitäjässä murhasi renki, joka oli kotoisin Pohdon omalta kotiseudulta, Isonkyrön pitäjästä. Tämä tapahtui 30 p. heinäk. 1857 Pohdon täytettyä 40 vuotta.

Täten loppui tämä tosiaankin ihmeellinen elämä. On kerrassaan ainoa tapaus kirjastotieteen ja kirjastoharrastuksen historiassa että aivan oppimaton kansanmies saa tällöisen harrastuksen — mies, joka ei osannut edes kirjoituskirjaimia rakentaa: hän osasi tehdä arapialaiset numerot painomunerojen mukaan sekä kirjoittaa isoilla latinaisilla kirjaimilla. Ja hän saavutti semmoisen kirjojen tuntemuksen, että hän monesti, kun hänelle näytettiin yksityinen kirjanlehti, osasi sanoa, mistä painoksesta se oli peräisin; toisinaan kun oppinut bibliografi Pipping arveli muutamien kappaleiden olevan samaa painosta, Pohto saattoi ilmoittaa sen sivun ja rivin, jossa kappaleet erosivat toisistaan.

Se kirjasto, jonka Pohto sai kokoon, oli suurenmoinen: siihen kuului hänen kuollessaan muutamia satoja päälle kolmentuhannen (niistä vähän yli 4,000:sta, jotka Pippingin luettelo sisältää), ja näissä 1,500 ruotsinvallan-aikuista suomenkielistä kirjatuetta (Pippingin luettelon noin 1,900:sta). Jo eläessäänkin hän antoi eri kirjastoille kirjoja lahjaksi. Yliopiston kirjastolle hän lahjoitti useampia satoja kirjoja, niinkään hän tälle kirjastolle möi muutamia suurempia teoksia pienestä hinnasta tai vaihtoi niitä semmoisiin kirjoihin, joita kirjastolla oli useampia kappaleita. Myös Suomalaisen Kirjallisuuden Seura sai häneltä kirjoja lahjaksi. »Ne muinais-kirjat», sanoo Antero Warelius, »joita joutuu saamaan enemmän kuin yhden kappaleen kutakin, taritsee hän yleisiin kirjastoihin tai yksiköille», jotka haluavat niitä; mutta omasta kirjastostansa ei antaisi vaikka kultaa saisi, jota ei sovi imehdelläkkään sen, joka tietää millä innolla hän on sitä hankkinut ja kuinka hän sen tähden on vaivaa

Ensimmäinen suomenkielinen sanomalehti. (S. H.)

(S. H.) Emanuel Kanajärvi,
hämäläinen talonpoika ja kirjallisuuden harrastaja, Matti Pohdon ystävä,
jonka talossa Pohto usein majaili.
(Julius Krohnin „Suomen Kuvalehdestä“.)

nähty sekä kaikki varansa ja nuoruutensa ajaan menettänyt. Kallis kirjastonsa on hänelle' kuin ystävä eli kumppani, jota paitsi ei voisi' olla.» Tämän lisäksi hänellä oli arvokas rahakokoelma; sitä vastoin hän kirjoituksen lukemisen taidon puutteen vuoksi ei koonnut käsikirjoituksia, »vaikka halunsa kyllä olisi kaikkeen, mitä muinais-aika säilyttävää on jälkeensä jättänyt».

Kalliin kirjastonsa oli Matti Pohto jo v. 1851 tekevänsä jälkisaadoksella — se on vieraalla kädellä kirjoitettu ruotsiksi ja Pohdon puumerkillä todistajien läsnäollessa vahvistettu — määräsi jaettavaksi yliopistonkirjaston, Kuopion, Turun ja Vaasan lukionkirjastojen välillä, niin että kukin näistä mainitussa järjestyksessä oli saapa ottaa mitä kaipasivat. Tämä oli suuri lahja, minkä yksinkertainen kansanmies antoi Suomen kansalle. Pohdon lahja korvasi melkoiseksi osaksi sen vaurion, jonka kansalliskirjastomme suomalainen osasto oli kärsinyt Turun palossa.

Ilmeelliseltä näyttää, miten tämä mies, joka kerjäläispoikana aloitti elämänuransa, sai varoja tammöisen suurenmoisen kirjaston keräämiseen. Salaisuus oli siinä, ettei hän elämältä vaatinut mitään itselleen. »Usein oli kuiva leivän palaillen hänen ainoa syötävänsä, selvä vesi juotavansa. Väkeviä juomia hän ei laisinkaan nauttinut, ei yksin saksan-viinojakaan, ja jos hänelle taritsit kahvia eli teevettä, niin hän nekin hylkäsi, sanoen ei mitään tahtovansa maistaakaan; jota hän ei voinut kustantaa itselleen.»

Mitään kuvaa ei ole hänen ulkomuodostaan säilynyt. O. Blomstedt kuvailee häntä näin: »Ulkonäöltään oli Matti Pohto joksikin kookas, köyryniskainen mies, typerämäisellä katsannolla, joka kuitenkin virkistyi ja selkeni, kun kirjastoista eli muista hänelle mieluisista seikoista tuli puhe.»

Matti Pohdon oma aika osasi jo antaa hänelle arvoa. Vuotta jälkeen hänen kuolemansa, 24 p. elok. 1858, pal-

Näköala Kanajärven talosta. (S. H.)
(Julius Krohnin „Suomen Kuvalehdestä“.)

jastettiin Viipurin Ristimäen hautausmaalla hänen haudallensa hautakivi, »summattoman suuren kirjan näköiseksi tehty», ja sen kannelle oli kultakirjaimin hakattu: »Matti Pohto, synt. 1817 ja kuollut 1857. — Suomen yliopistolaisilta.» »Juhlallisuuden aloittivat ja lopettivat yliopistolaiset juhlallisilla, isänmaisilla lauluilla, joiden vähin ylioppilas Krohn lämpimästi ja korottavasti puheli tämän vainaan ansioista», kertoo samanaikainen sanomalehti.

★

Matti Pohdon saavutus osoittaa, mitä ihminen voi, kun hän elämältä mitään vaatimatta omistaa kaikkensa yhden ainoan päämäärän toteuttamiseksi. Hänen aikaansaannoksensa on isänmaallinen suurtyö, Matti Pohto on luettava Suomen suurmiesten joukkoon. Hänen toimellaan on yliopistomme kirjasto, joka samalla on meidän kansalliskirjastomme, saanut suureksi osaksi korvatuksi sen suuren tuhon, joka sitä kohtasi Turun palossa. »Näyttääpä ikäänkuin erinomaisesta sallimuksesta», sanoo O. Blomstedt, »tämä mies olisi ilmaantunut meille keräämään ja iki-häviöstä säilyttämään kansallisuudellemme kalliita muistomerkkejä esivanhempiemme hengellisestä elannosta; sillä toden-totta tarvittiin Pohdon kiivas kiihkoisuus maamme kaukaisemista ja kaiheimmista sopeista esiin etsimään kirjainomme muinaisia tuotteita, joita ei isosta osasta enää löytynyt enempää yhteisissä kuin erityisissäkään kirjastoissa.»

Suomen kansa, jonka runoudesta merkittävä osa on kansanmiesten sepittämää, jonka kirjallisuuden etevien nimien joukossa on kansanriveistä omalla työllä ja kyvyllä kohonneita »kansankirjailijoita», saattaa ylpeydellä merkkimiestensä joukkoon asettaa kansanmiehen, joka on ollut bibliofiili ja bibliografi ja joka on pelastanut maansa kansalliskirjastoon koko kansalle kallisarvoisen aarteiston — sellaisen merkkimiehen, jonka kalaatuista tuskin mikään muu kansa voi osoittaa.

Edellä kuvatut Matti Pohdon kirjansitomaneuvot ovat nykyään tallessa Kansallismuseossa. Pohdon kuoltua ne jäivät Kanajärven taloon; sieltä ne Kanajärven kirjaston mukana siirtyivät yliopiston suomalaiselle seminaarille, joka vuorostaan ne lahjoitti Kansallismuseolle.